

Ústav fyzikální elektroniky PŘF MU

FYZIKÁLNÍ PRAKTIKUM

Fyzikální praktikum 2

Zpracoval: Artem Gorodilov

Naměřeno: 21. prosince 2023

Obor: Astrofyzika

Skupina: Čt 8:00

Testováno:

Úloha č. 2: Charakteristiky tranzistoru

$T = 21.6\text{ }^{\circ}\text{C}$

$p = 981\text{ hPa}$

$\varphi = 49\text{ }^{\circ}$

1. Zadání

Určit charakteristiku tranzistoru.

Použít tranzistor jako napěťový zesilovač.

2. Teorie

2.1. Charakteristiky tranzistoru

Tranzistor představuje nelineární rezistivní komponentu, což implikuje, že nepodléhá ohmovu zákonu. Jeho výstupní vlastnosti jsou závislé na napětí přes hradlo. Dále je charakteristické pro tranzistory, že mohou fungovat jako zesilovače proudu nebo napětí v určitých elektrických obvodech. V tomto příkladu se zaměříme na unipolární tranzistor, což značí, že pro vodivost jsou zodpovědné buď elektrony nebo díry. Tyto nábojové nosiče se vyskytují v oblasti nazývané kanál, který je vybaven dvěma elektrickými kontakty, označenými jako source S a drain D . Proud procházející kanálem je ovlivněn napětím mezi source S a izolovanou elektrodou ($p - n$ přechod nebo oxidová vrstva), která se nazývá gate G .

Při využití tranzistoru jako zesilovače se zaměříme na specifický pracovní bod tranzistoru, určený konstantním napětím na drainu a hradle. Tento bod je lokalizován v místě, kde se protínají křivky převodní a výstupní charakteristiky pro zvolené hodnoty napětí.

S nastaveným pracovním bodem je možné definovat klíčové parametry tranzistoru v tomto bodě,

jako jsou strmost S , vnitřní odpor R_i a zesilovací faktor μ , které jsou určeny specifickými vztahy:

$$S = \left. \frac{\partial I_D}{\partial U_G} \right|_{U_D = \text{const}} \quad (1)$$

kde I_D je proud na drainu a U_G je napětí na gate.

$$R_i = \left. \frac{\partial U_D}{\partial I_D} \right|_{U_G = \text{const}} \quad (2)$$

kde U_D je napětí na drainu.

$$\mu = \left. \frac{\partial U_D}{\partial U_G} \right|_{I_D = \text{const}} \quad (3)$$

Strmost S , anebo R_i , je možné vypočítat jako směrnici tečny k převodní nebo výstupní charakteristice tranzistoru v zvoleném pracovním bodě. Zesilovací činitel μ pak lze určit pomocí Barkhausenovy rovnice.

$$S R_i \frac{1}{\mu} = 1 \rightarrow \mu = S R_i \quad (4)$$

Při měřeních bylo použito následující schéma:

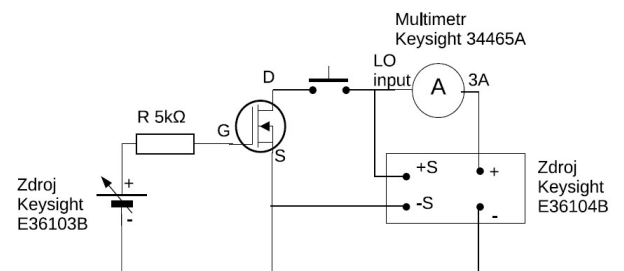

Figure (1) Schéma zapojení pro měření charakteristik tranzistoru.

2.2. Tranzistor jako zesilovač napětí

Chcete-li tranzistor použít jako zesilovač, musí být zapojen podle obrázku (2).

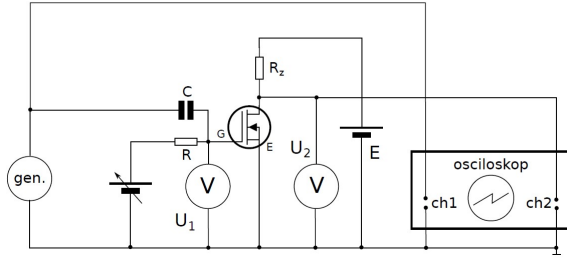

Figure (2) Schéma zapojení pro použití tranzistoru jako zesilovače napětí.

Toto zapojení lze chápat jako napěťový dělič, kde součet napětí na tranzistoru U_D a na zátěžovém odporu R_Z odpovídá napětí E . Zvýšení napětí na G sníží odpor tranzistoru, což vede k poklesu napětí na D a následně k zvýšení napěťového úbytku na zátěžovém odporu. Změna napětí na D je mnohonásobně větší než změna na G , což vede k napěťovému zesílení.

Zesílení tranzistorového zesilovače A_V je definováno určitým vztahem:

$$A_V = \frac{SR_Z}{1 + \frac{R_Z}{R_i}} \quad (5)$$

Zatěžovací odpor R_Z tím padem se spočítá jako:

$$R_Z = \frac{E - U_{D0}}{I_{D0}} \quad (6)$$

kde E je napětí na zdroji, U_{D0} je napětí na drainu a I_{D0} je proud na drainu v pracovním bodě. Zesílení A_G lze dále definovat graficky. Tento způsob je naznačen na obrázku (3) a je znázorněn následujícím vzorcem:

$$A_G = \frac{\Delta U_D}{\Delta U_G} \quad (7)$$

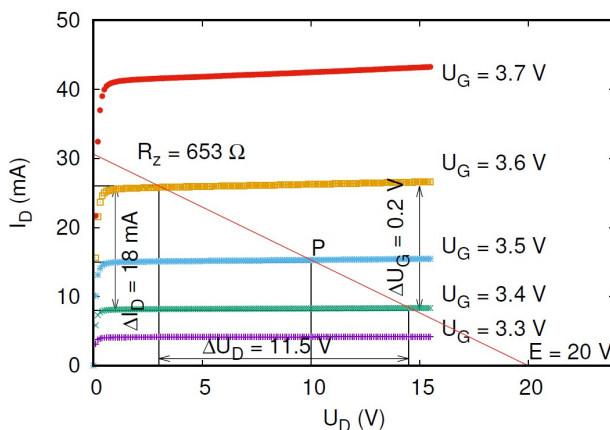

Figure (3) Výstupní charakteristika tranzistoru. Zesílení A_G je definováno jako poměr změny napětí na D a G .

Pro určení zesílení A_M použijí dvoukanálový osciloskop, kterým změřím dvojnásobek amplitudy vstupního napětí u_{m1} a amplitudu výstupního napětí u_{m2} . Zesílení následně vypočítám jako poměr výstupní amplitudy napětí ku vstupní amplitudě:

$$A_M = \frac{u_{m2}}{u_{m1}} \quad (8)$$

3. Měření

3.1. Charakteristiky tranzistoru

Na začátku jsme nastavili napětí na drainu na hodnotu $U_D = 10$ [V], poté jsme změřili napětí na gejt U_G a proud na drainu I_D , z čehož jsme vynesli převodní charakteristiku, která je vidět v grafu (4).

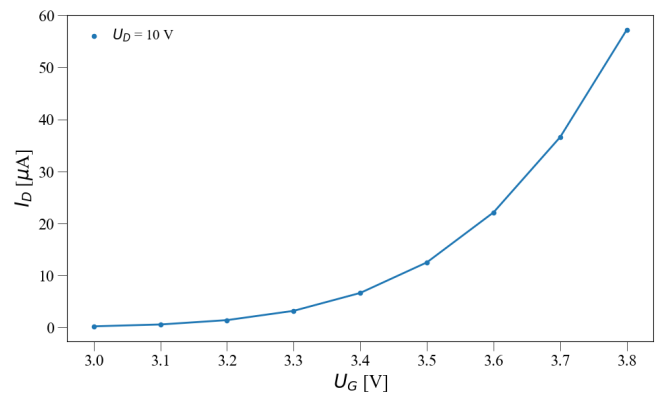

Figure (4) Převodní charakteristika tranzistoru.

Poté jsme nastavili napětí na gejt $U_G = 3.4$ [V], načež jsme změřili napětí na dreinu U_D a sílu proudu na dreinu I_D , z čehož jsme vynesli výstupní charakteristiku, která je vidět v grafu (5).

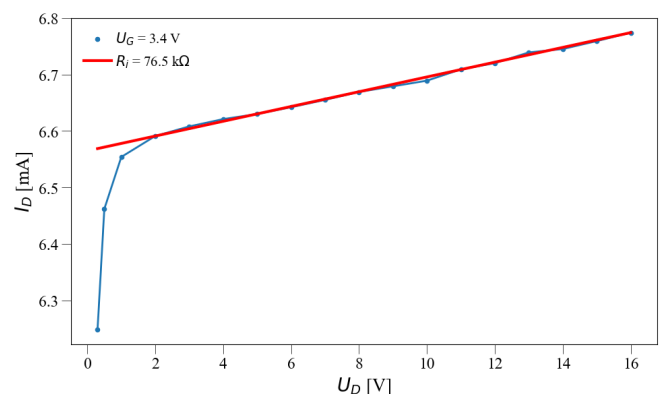

Figure (5) Výstupní charakteristika tranzistoru.

Poté jsme změřili převodní charakteristiku pomocí počítače, hodnota U_D zůstala 10 V. Pomocí počítače jsme změřili také výstupní charakteristiku, v tomto případě jsme nastavili hodnoty U_G resp: 3.3 V, 3.4 V a 3.5 V. Výsledky jsou znázorněny v grafu (6).

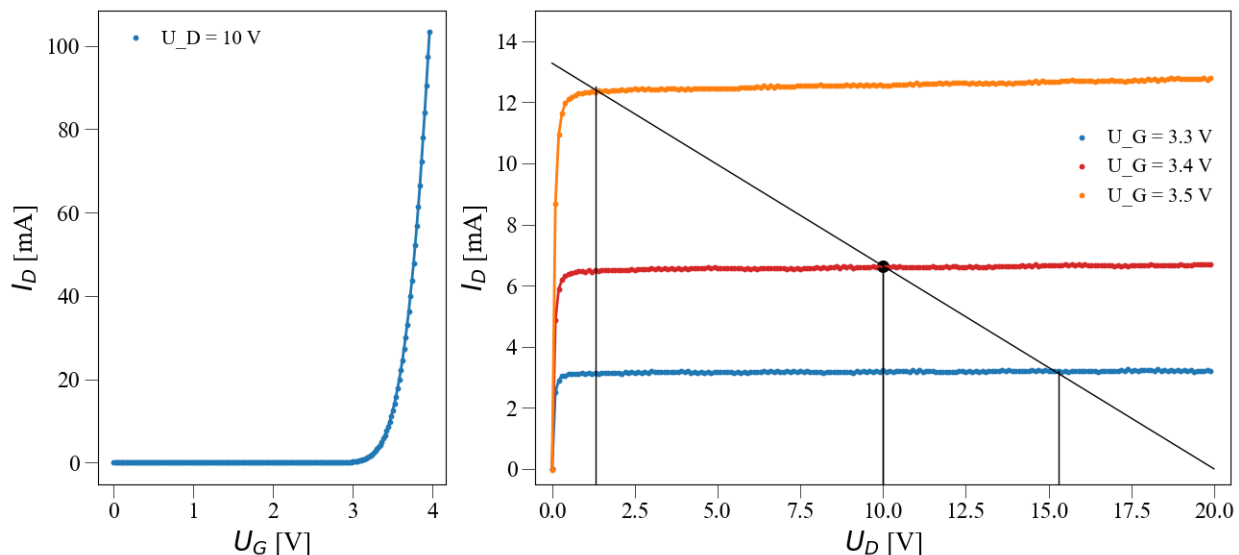

Figure (6) Převodní (zleva) a výstupní (zprava) charakteristika tranzistoru.

Dále jsme definovali pracovní bod P ($U_{D0} = 10$ V, $U_{G0} = 3.4$ V, $I_{D0} = 6.639$ mA). Odtud najdeme Strmost S a vnitřní odpor R_i podle fomulí (1) a (2), přičemž najdeme derivaci v pracovním bodě P pro převodní charakteristiku. Za tímto účelem byla funkce převodní charakteristiky interpolována a extrapolována pomocí knihovny *scipy interp1d*.

$$S = 24(3) [\text{m}\Omega^{-1}] \quad R_i = 76.5(2) [\text{k}\Omega]$$

Zesílení μ jsme určili pomocí Barkhausenovy rovnice (4):

$$\mu = 1.8(3) \cdot 10^3$$

3.2. Tranzistor jako zesilovač napětí

Při použití tranzistoru jako napěťového zesilovače jsme při znalosti hodnot U_{D0} , U_{G0} a I_{D0} v našem pracovním bodě P a při znalosti napětí $E = 20$ V zjistili zatěžovací odpor R_Z podle vzorce (6):

$$R_Z = 1506 [\Omega]$$

Proto při znalosti hodnot S a R_i vypočtených v předchozí části zjistíme hodnotu zesílení A_V podle vzorce (5):

$$A_V = 35(5)$$

Zesílení A_G jsme určili graficky podle vzorce (7). Výsledky jsou znázorněny v grafu (6):

$$\Delta U_D = 14 [\text{V}]$$

$$\Delta U_G = 0.2 [\text{V}]$$

$$A_G = 70$$

Poté jsme změřili vstupní a výstupní hodnoty dvojnásobku amplitudy napětí u_{m1} a u_{m2} , načež jsme pomocí vzorce (8) zjistili hodnoty A_M pro každou z dvojic hodnot amplitudy. Výsledky jsou uvedeny v tabulce (1).

u_{m1} [V]	u_{m2} [V]	A_M
0.0274	1.82	66.423358
0.0728	4.88	67.032967
0.1280	8.46	66.093750
0.1600	10.80	67.500000
0.2280	14.80	64.912281

Table (1) Hodnoty A_M pro každou z dvojic hodnot amplitud u_{m1} a u_{m2} .

Z ní získáme hodnotu A_M :

$$A_M = 66.4(5)$$

K výpočtu veličin a jejich nejistot byla použita knihovna Uncertainties pro Python: pypi.org/project/uncertainties. Kód je přiložen k protokolu. Chyby byly rozšířeny o Studentův koeficient (2-Tail Confidence Level) s ohledem na stupně volnosti pro každou hodnotu, pro interval spolehlivosti 68%.

4. Závěr

4.1. Charakteristiky tranzistoru

Byla změřena převodní charakteristika tranzistoru, která je znázorněna v grafu (4). Dále byla změřena výstupní charakteristika tranzistoru, která je znázorněna v grafu (5).

Byl určen pracovní bod P ($U_{D0} = 10$ V, $U_{G0} = 3.4$ V, $I_{D0} = 6.639$ mA). Odtud byly určeny hodnoty strmosti $S = 24(3)$ [$\text{m}\Omega^{-1}$] a vnitřního odporu $R_i = 76.5$ [$\text{k}\Omega$].

Zesílení $\mu = 1.8(3) \cdot 10^3$ bylo určeno pomocí Barkhausenovy rovnice.

4.2. Tranzistor jako zesilovač napětí

Byl určen zatěžovací odpor $R_Z = 1506$ [$\text{k}\Omega$] a zesílení $A_V = 35(5)$.

Zesílení $A_G = 70$ bylo určeno graficky.

Zesílení $A_M = 66.4(5)$ bylo určeno pomocí dvoukanálového osciloskopu.

K výpočtu chyb byl použit následující kód:

```
#Importing the libraries

import matplotlib.pyplot as plt
import matplotlib.gridspec as gridspec
import numpy as np
import pandas as pd
from scipy import stats
from scipy.stats import t as t
from scipy.optimize import curve_fit
from uncertainties import *
from uncertainties.umath import *
from scipy.interpolate import interp1d

#Reading data

gate_33 = pd.read_csv('data/gate_33.dat', sep='_')
gate_34 = pd.read_csv('data/gate_34.dat', sep='_')
gate_35 = pd.read_csv('data/gate_35.dat', sep='_')
drain_10 = pd.read_csv('data/drain_10.dat', sep='_')
prev = pd.read_excel('data/prev.xlsx')
vyst = pd.read_excel('data/vyst.xlsx')
amp = pd.read_excel('data/amp.xlsx')

# Constants and values

U_D_0 = 10 #V
U_G_0 = 3.4 #V
I_D_0 = 6.639 * 10**(-3) #A
R_0 = 1506 #Ohm
E = 20 #V
delta_U_G = 0.2 #V

#Function to compute the uncertainty
def uncert(data_input, uncert_inst):
    t_coeff = t.ppf((1 + 0.6827)/2, len(data_input)-1)
    return np.sqrt((np.std(data_input)/np.sqrt(len(data_input)))**2 + uncert_inst**2)*t_coeff

# Function to compute the derivative
def derivative(f, x, dx=1e-6):
    return (f(x + dx) - f(x - dx)) / (2 * dx)

def derivative_uns(f, x, x_uns, dx=1e-6):
    val = derivative(f, x)
    plus = derivative(f, x + x_uns)
    minus = derivative(f, x - x_uns)
    uns = max(abs(plus - val), abs(val - minus))
    out = ufloat(val, uns)
    return out

def line(x, x0, y0, k):
    return k * (x - x0) + y0

def tangent(y_1, y_2, x_1, x_2):
    return (y_2 - y_1)/(x_2 - x_1)

#Calculation

#Charakteristika tranzistoru
f_prev = interp1d(drain_10['U_G'], drain_10['I_D']*10**(-3), kind='cubic', fill_value="extrapolate")
k_prev = derivative_uns(f_prev, 3.3, 0.02)
S = k_prev
print(f"S={S}_Ohm^-1")

R_i = tangent(vyst['I_D'][3]*10**(-3), vyst['I_D'][17]*10**(-3), vyst['U_D'][3], vyst['U_D'][17])
**(-1)
print(f"R_i={R_i}_Ohm")
U_D_R_val = np.linspace(vyst['U_D'][0], vyst['U_D'][17], 1000)
I_D_R_val = line(U_D_R_val, vyst['U_D'][3], vyst['I_D'][3], (R_i*10**(-3))**(-1))

mu = S * R_i
print(f"mu={mu}\n")

#Transistor as a amplifier
R_Z = (E - U_D_0) / I_D_0
print(f"R_Z={R_Z}_Ohm")

A_V = (S*R_Z) / (1 + (R_Z/R_i))
print(f"A_V={A_V}\n")

delta_U_D = gate_34['U_D'][153] - gate_34['U_D'][13]
print(f"delta_U_D={delta_U_D}_V")
```

```

A_G = delta_U_D / delta_U_G
print(f"A_G={A_G}")

amp['A_M'] = amp['u_m2'] / amp['u_m1']

A_M = ufloat(np.mean(amp['A_M']), uncert(amp['A_M'], 0))
print(f"A_M={A_M}")

print(amp)

```